

Comparative Analysis of Wilhelm Reich's and Aleister Crowley's Views on Family and Marriage

UDC: 1(430+420):316.728

DOI: <https://doi.org/172546>**Pomazan Dmytro**Ph.D., Assistant Lecturer, <https://orcid.org/0000-0003-4342-130X>, dmytro.pomazan@mstu.edu.ua*Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Zaporizhzhia, Ukraine)***Abstract.**

Relevance. The reinterpretation of traditional institutions of family and marriage gained intellectual momentum in the 1960s as part of the wider countercultural critique of social norms. Wilhelm Reich and Aleister Crowley, though different in their intellectual traditions, converged in advocating for sexual liberation and the emancipation of the individual from oppressive societal structures. Analyzing their philosophical and psychoanalytic perspectives enables a deeper understanding of the ideological foundations that later influenced radical social transformations. The purpose of this study is to identify the key similarities and differences in Wilhelm Reich's and Aleister Crowley's philosophical concepts regarding family, marriage, and gender roles, with particular attention to their critique of monogamy and traditional institutions.

Results. The article reveals significant parallels in their rejection of bourgeois morality, interpretation of sexuality as a force of liberation, and the subversive rethinking of marriage. The work also situates their ideas within the broader context of 20th-century countercultural thought.

Conclusions. Integrating Crowley's esoteric philosophy with Reich's psychoanalysis enriches contemporary philosophical discourse and enables a more nuanced interpretation of the intellectual history of the counterculture. Their legacy offers critical tools for understanding social emancipation and resistance to authoritarian models.

Keywords: Wilhelm Reich, Aleister Crowley, family, marriage, monogamy, sexual revolution, esotericism, counterculture, emancipation, psychoanalysis

Порівняльний аналіз поглядів Вільгельма Райха та Алістера Кроулі на родину та шлюб

Помазан Дмитро*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького (Запоріжжя, Україна)***Анотація.**

Актуальність. Осмислення контркультурного руху, який став критичним до традиційних соціальних інститутів ще з 1960-х років, передбачає звернення до поглядів тих мислителів, які сприяли формуванню альтернативних моделей суспільної організації. Вільгельм Райх і Алістер Кроулі є постатями, чия критика моногамії, традиційного шлюбу та репресивної моралі дозволяє глибше осягнути ідейне підґрунтя філософії визволення. Метою дослідження є виявлення ключових спільних і відмінних рис у філософських поглядах Вільгельма Райха та Алістера Кроулі на родину, шлюб і статеві ролі, з особливою увагою до їхньої критики моногамії та традиційних інституцій.

Результати. Виявлено суттєві паралелі в баченні сексуальності як сили визволення, запереченні буржуазної моралі та прагненні до трансформації особистості через зміну ставлення до інтимного й сімейного життя. Автор розглядає їхні концепції у ширшому контексті філософії контркультури.

Висновки. Інтеграція езотеричної філософії Кроулі та психоаналітичної традиції Райха поглиблює сучасний філософський дискурс, розширюючи інструментарій осмислення історичних форм опору репресивним структурам.

Ключові слова: Вільгельм Райх, Алістер Кроулі, родина, шлюб, моногамія, сексуальна революція, езотерика, контркультура, емансипація, психоаналіз

Вступ.

Проблема сексуальності та родини залишається центральною у сучасних соціокультурних дискусіях, однак інтелектуальна історія цього питання зазвичай висвітлюється через призму психоаналізу, фемінізму та соціальної теорії. Важливою фігурою у цьому контексті є Вільгельм Райх, чия концепція «сексуальної економіки» стала основою критики репресивної моралі ХХ століття. Водночас погляди Алістера Кроулі, який також радикально осмислював сексуальність та родину, залишаються маргіналізованими в академічному дискурсі. Попри різницю в підходах, Кроулі та Райх прагнули визволити людину від традиційних соціальних обмежень. Кроулі розглядав сексуальність у містичному ключі, як засіб досягнення «істинної волі», тоді як Райх бачив у ній основу соціального здоров'я.

Актуальність. Аналіз їхніх підходів дозволяє розширити розуміння радикальних ідей про сексуальність та їхню роль у сучасних дискусіях. Це дослідження заповнює прогалину в історії ідей, включаючи Кроулі у ширший дискурс про сексуальне визволення та демонструючи, як окультні традиції можуть взаємодіяти з науковими теоріями. Метою дослідження є виявлення ключових спільних і відмінних рис у філософських поглядах Вільгельма Райха та Алістера Кроулі на родину, шлюб і статеві ролі, з особливою увагою до їхньої критики моногамії та традиційних інституцій.

Аналіз попередніх публікацій. В сучасних дослідженнях прямого порівняння поглядів Райха та А. Кроулі не представлено. Зумовлено, це тим, що фігура Кроулі довгий час була демонізована та виключена із наукового дискурсу. Однак, другу половину ХХ ст. доречно вважати "відродженням" Кроулі, в контексті академічних досліджень (Hedenborg White, 2021, p. 3-5). Водночас як Райх, так і Кроулі достатньо висвітлені в різноманітних темах гуманітарного дискурсу. Наприклад, дослідниця Магда Маєвська, розглядає еволюцію поглядів В. Райха від політичного радикалізму до розробки революційних терапевтичних підходів, відомих як фрейд-марксизм (Małewska, 2017). Інша дослідниця – Гордана Йованович, порівнює підходи Франкфуртської школи та В. Райха, які працювали в умовах невдалих або придушених революцій, із поглядами Льва Виготського, який розробляв свої концепції в період після Жовтневої революції в СРСР (Jovanović, 2020). Також, Райх доволі осяжно представлений, в контексті "сексуальної революції" (далі СР) та її впливу на сексуальність й розвиток родинних стосунків (Uzomah, & Falana, 2020).

Водночас творча спадщина А. Кроулі частіше всього розглядається у світлі релігійної та езотеричної думки. Наприклад у 2012 та 2020 роках вийшли спеціальні збірники статей, де відбувалось академічне переосмислення ідей Кроулі (Bogdan, & Martin, 2012;

Hedenborg, 2021). Утім переважна більшість статей мали суто історичний характер. Але не доречно вважати, що не було спроб філософського осмислення спадщини Кроулі в сучасному дискурсі. Зокрема, дослідник Гордон Джурджевіч доволі вичерпано розглянув вчення Кроулі у світлі постмодернізму та атеології (Djordjevic, 2008). У більш актуальній роботі дослідник Могг Морган розглянув етичні (моральні) засади релігійної системи, яку заснував А. Кроулі та намагався популяризувати її в суспільному просторі. (Morgan, 2013).

Результати.

У ХХ столітті Алістер Кроулі передбачав фундаментальну зміну світоглядної парадигми, яку називав Апокаліпсисом. Чи здійснилося це пророцтво в повному обсязі – питання дискусійне, особливо якщо розглядати різні аспекти суспільного життя. Однак у сфері шлюбу та родини його прогнози виявилися напрочуд точними: саме в цей період Захід переживає докорінну трансформацію любовних стосунків та кризу традиційного інституту родини.

Одним із ключових здобутків Французької революції було перетворення шлюбу на союз, заснований на особистому виборі та любовних почуттях, а не на примусі чи соціальних зобов'язаннях (Russel, 1957, p. 74-75). Проте активна фаза цього процесу розпочалася лише у на початку ХХ століття. Причина цього криється в появі тоталітарних (мілітарних, авторитарних) режимів, які здійснювали жорстку біополітичну регуляцію. Як уже зазначалося, новітні тоталітарні системи ґрунтувалися на принципах світської релігії – приміром, марксизму. У такій парадигмі держава ставилася до індивідів як до елементів суспільного механізму, а гендерна та репродуктивна політика набувала жорсткої регламентації.

Великим тоталітарним державам було необхідно контролювати сексуальну поведінку громадян, тому вони відтворювали схеми традиційного церковного підходу: секс розглядався винятково як засіб продовження роду. Хоча шлюб у цих системах не мав сакрального статусу, він усе ж залишався важливим соціальним інститутом із чітко визначеною гендерною ієрархією. Усі відхилення від офіційно схвалених моделей, зокрема гомосексуальність, піддавалися жорсткому переслідуванню, а пропаганда утверджувала єдину норму. У подібних суспільствах сексуальність підкорялася державним інтересам – створенню "солдатів ідеї", які мали підтримувати ідеологічну систему та захищати її принципи (Hoffmann, & Timm, 2008, p. 87-91).

Саме в першій половині ХХ століття відбулися радикальні зміни у сфері гендерних, сексуальних та шлюбних відносин. Якщо на початку Нового часу більшість шлюбів завершувалися через смерть одного з партнерів, то у ХХ столітті серед суспільств Західної цивілізації ця тенденція кардинально

змінилася – розлучення стали головною причиною розпаду сімей. Сьогодні ж у більшості випадків ініціатором розлучення виступає один із партнерів. Ця динаміка виразно ілюструє два ключові аспекти: збільшення тривалості життя та формування нових шлюбних норм, що радикально відрізняються від традиційних моделей (Levin, 2004, p. 224).

В цьому історичному контексті відбувалось становлення А. Кроулі та В. Райха, Їх життєві шляхи майже не мають нічого спільного між собою. Однак, при детальному дослідженні біографій мислителів, можна знайти спільне джерело натхнення обох філософів. Як вже було продемонстровано – лише у першій половині ХХ століття можна говорити про структурні зміни в родинних моделях та сексуальній поведінці. З'явилася значна кількість мислителів, які цілеспрямовано досліджували питання сексуальності. Одним із перших і найвпливовіших у цій галузі був засновник психоаналізу Зигмунд Фройд. Його теорії, що підкреслювали фундаментальну роль сексуальності у психічному розвитку людини, стали потужним викликом традиційній моралі. Фройд стверджував, що пригнічення сексуальних імпульсів може спричинити психічні розлади та глибоко впливати на формування особистості (Bolin, & Whelehan, 2009, p. 39).

Як Райх, так і Кроулі, потрапили під значний вплив ідей Фрейда. Зокрема, Райх був одним з найвидатніших учнів Фрейда, який активно залучав його теорії до власних концепцій (Uzomah, & Falana, 2020, p. 23-24). Водночас Кроулі не був, як Райх представником академічної спільноти. Однак, він неодноразово підкреслював вплив Фрейда та інших психологів на його світогляд (Crowley, 1989, p. 31). Слід зауважити, що Кроулі в цілому зробив значний внесок в психологізацію та натуралізацію окультних практик (Pasi, 2011, p. 126-127). Тож, окрім впливу загальноісторичних тенденцій, Кроулі та Райх мали спільні джерела натхнення. Ми вважаємо, що спільних джерел, якими надихались мислителі набагато більше. Ця тема потребує більш детального висвітлення та комплексного дослідження.

На нашу думку, порівняльний аналіз, доречно розпочати з позиції В. Райха. Слід зауважити, що погляди Райха доволі радикальні, навіть у контексті сучасних перетворень. В якості головного джерела думок Райха, ми залучили його фундаментальну роботу “Сексуальна революція”, яку доречно вважати квінтесенцією його ідей (Reich 1974). Порівняння доречно розпочати із загального розуміння ролі сексуальності, для формування авторитарних режимів. Райх заявляє наступне: “Придушення сексуальних потреб виявляється, крім того, у загальному зниженні духовних та емоційних функцій, насамперед упевненості в собі, здатності до критичного сприйняття дійсності. Авторитарний суспільний устрій не зацікавлений у "моралі самої по

собі". Тільки зміни у психічному організмі, які варто приписати укоріненню сексуальної моралі, створюють духовну структуру, що утворює в масовій психології основу будь-якого авторитарного суспільного ладу. Психологічна структура підданого є сумішшю зі статевого безсилля, безпорадності, несамостійності, туги за вождем, страху перед владою, страху життя і містицизму..” (Reich, 1974, p. 81-82).

Отже, Райх стверджує, що сексуальне придушення є не лише інструментом контролю, а й механізмом створення певної психологічної структури, яка забезпечує стабільність авторитарного режиму. Він підкреслює, що авторитарні суспільства не зацікавлені в моралі як такій, а лише в її функціональному аспекті – як засобі контролю. Це важлива думка, оскільки вона пояснює, чому в історії диктатур часто спостерігається подвійна мораль: публічне нав'язування строгих норм і прихована вседозволеність для еліти. А також відображає тенденції тоталітарної епохи, в якій створювався, цей текст.

Однак, найважливіше, для нашого дослідження розуміння Райхом родини та її функцій. Цей фрагмент доволі вичерпано демонструє його думку: “Якщо в часи докапіталістичної приватної власності та раннього капіталізму сім'я мала безпосереднє економічне коріння у дрібному сімейному виробництві (як ще й сьогодні у дрібному селянському господарстві), то з розвитком продуктивних сил та володінням колективних форм процесу праці відбулася зміна функцій сім'ї. Її безпосередня економічна основа втратила своє значення. Відбувалося це у міру дедалі більшого залучення жінок до виробничого процесу. Втрата економічної основи замінювалася появою в сім'ї політичної функції. Кардинальне завдання сім'ї – те, через яке її найчастіше й захищають консервативна наука та консервативне право, полягає у її властивості бути фабрикою авторитарних ідеологій та консервативних структур. Вона утворює виховний апарат, через який має пройти чи не кожен член товариства зі свого першого подиху..” (Reich, 1974, p. 74-75).

Автор наголошує, що сім'я перетворюється на потужний механізм відтворення консервативних ідеологій. Вона стає своєрідною «фабрикою» авторитарного мислення, місцем, де дитина ще з перших днів засвоює ієрархічні моделі поведінки, підкорення владі, традиційні уявлення про суспільний лад. У цьому контексті сім'я більше не виглядає як приватна справа окремих людей – це, швидше, ключова ідеологічна інституція, що допомагає підтримувати існуючий порядок.

Ця думка є досить радикальною, оскільки ставить під сумнів саме поняття сім'ї як «природної» або «священної» структури. Натомість автор пропонує погляд, у якому сім'я – це радше соціальний конструкт, що змінюється відповідно до історичних

умов і в певні періоди виконує передусім функцію контролю.

Радикалізм ідеї В. Райха полягає, ще і тому, що будь-які моногамні відносини хибні. Одним з головних аргументів Райха – є порушення сексуального інстинкту, через постійний контакт з однією людиною: “Як у будь-яких тривалих відносинах, у сексуальних також накопичується чималий потенціал конфлікту. Нас же у разі цікавлять не труднощі загального характеру, із якими стикаються люди, вступаючи у будь-які відносини, а особливі, специфічні для статевої сфери. Основна складність будь-яких тривалих сексуальних стосунків полягає в конфлікті між притупленням (тимчасовим або остаточним) чуттєвого бажання, з одного боку, і ніжної прихильності до партнера, що зростає з часом, – з іншого. У процесі будь-якого статевого зв'язку раніше чи пізніше, частіше чи рідше, але проявляються періоди меншої інтенсивності чуттєвих стосунків і навіть чуттєву байдужість. Це емпірично встановлений факт, спростування якого не можна навести жодних моральних аргументів.” (Reich, 1974, p. 126).

Ключовою тезою Райха є думка, що аскетизм та моногамія суперечать природному психофізіологічному розвитку людини. Стосунки, які починаються надто рано, зазвичай приречені на розпад, оскільки особистість до 30 років ще перебуває в стадії активного формування. Це означає, що її цінності, пріоритети та емоційні потреби можуть кардинально змінюватися, роблячи сталий союз малоімовірним. Особливо гостро мислитель підкреслює кризовий момент у стосунках, коли фізичне й емоційне задоволення поступово згасає, а спроби зберегти пристрасть штучними методами зазвичай не дають результату. Це вказує на циклічність людських почуттів: те, що починається як потяг і бажання, зрештою може стати джерелом фрустрації та навіть відрази.

Слід зауважити, що В. Райх був марксистом, який намагався поєднати ідеї лівого толку, з теорією психоаналізу. Тому значний акцент у своїх роздумах Райх робив, на соціоекономічному компоненті. Це доволі змістовно відображено у наступному уривку: “Історія людства свідчить, що шлюб починає розвиватися з виникненням приватної власності на засоби виробництва. Завдяки своїй матеріальній основі він постійно отримує виправдання свого існування. Це означає, що доти, доки існуватиме приватна власність на засоби виробництва, шлюб буде суспільно необхідним, буде сповненим суспільного сенсу. Заперечення, що і класи, які не зацікавлені в ліквідації приватної власності, практикують ту саму форму статевого життя, необгрунтоване, оскільки панівна ідеологія завжди є ідеологією панівних класів.” (Reich, 1974, p. 135).

У цих сентенціях Райха, також простежується

ідея про те, що панівна форма статевого життя та інститут шлюбу нав'язуються всім класам суспільства відповідно до інтересів керівної еліти. Оскільки панівна ідеологія завжди є ідеологією правлячого класу, соціальні практики, навіть серед нижчих верств, не є автентичними чи добровільними, а скоріше нав'язаними.

Останній компонент концепції Райха, який доречно розглянути в межах нашого дослідження – це патріархальний підхід до міжгендерних стосунків. Згідно з поглядами Райха, жінка при патріархальному підході до стосунків, залишається пригніченою: “Сексуальна мораль, просякнута власницьким інтересом, перетворила на щось природне таку ситуацію, в якій чоловік «володіє» жінкою, а жінка, навпаки, «віддається» чоловікові. А оскільки володіння передбачає честь, тоді як віддатися означає принизитися, у жінок сформувалося боязке ставлення до статевого акту. Це ставлення стимулюється авторитарним вихованням, що діє в тому самому напрямку. Оскільки ж для більшості чоловіків володіння жінкою стає більше доказом їхньої мужності, ніж любовним переживанням, і попереднє відчуття завоювання заглушає подальше почуття любові, остільки цей страх жінок отримує трагічне виправдання.” (Reich, 1974, p. 131).

Отже, наведенні компоненти системи В. Райха демонструють досить радикальні та актуальні, навіть зараз погляди на сексуальні стосунки. Однією з особливостей концепції Райха є його фундаментальність та послідовність. У першій половині ХХ століття значна кількість мислителів також закликали до деконструкції архаїчних форм міжгендерних стосунків. Зокрема, Герберт Маркузе та Альфред Кінсі закликали до звільнення сексуальності від стереотипів (Uzomah, & Falana, 2020, p. 23; Nekma, & Giami, 2014, p. 6). Однак, Райх перший створив послідовну та комплексну систему поглядів, яка заслуговує подальшого вивчення в сучасному дискурсі.

На відміну від Райха, концепція А. Кроулі немає такого структурованого характеру. Слід відзначити, що Кроулі був перш за все містиком та релігійним діячем. Тому, його філософські погляди “розсіяні” по усій творчій спадщині та різноманітним джерелам. Однак, не варто ігнорувати академічний досвід Кроулі, який він отримав у Кембріджі (Asprem, 2008, p. 145-146). Кроулі часто звертався до наукової методології та навіть намагався розв'язати онтологічні проблеми шляхом математичного підходу (Crowley, 1906, p. 233).

Однак, у суспільному дискурсі А. Кроулі більш відомий, як засновник релігійного руху – телеми. Головним етичним принципом телеми є максима: «Чини, як ти волієш – таким буде весь Закон». Це твердження має виразний індивідуалістичний характер і визначає загальну спрямованість телемічного вчення. Вся система телеми орієнтована

на утвердження людського життя як процесу особистісного самовизначення та самореалізації. (Morgan, 2013, с. 167-168). В рамках релігії, тема родини майже не висвітлена, однак існує велика кількість роздумів Кроулі стосовно цього питання. Ось так Кроулі оцінював сексуальну мораль свого часу: “Сексуальний інстинкт є одним із найбільш глибоко вкорінених проявів волі; і його не можна обмежувати, ні негативно, перешкоджаючи його вільній функції, ні позитивно, наполягаючи на його хибній функції. Що є жорстокішим, ніж зупинити природний ріст чи деформувати його? Що є більш абсурдним, ніж намагатися витлумачити цей святий інстинкт як грубу тваринну дію, відокремити його від духовного ентузіазму, без якого він настільки дурний, що навіть не може задовольнити зацікавлених осіб? Статевий акт є таїнством волі. Зневажати це є великою провинною. Будь-яке його правдиве вираження є законним; будь-яке приховування або спотворення суперечить Закону Свободи. Використовувати юридичні чи фінансові обмеження, щоб змусити утриматися або підкоритися, є абсолютно жадливим, неприродним і абсурдним.” (Crowley, 1996, р. 42).

Очевидно, що в цьому тексті, Кроулі досить близько підійшов до розуміння сексуальної моралі у світлі позиції Райха. Концептуальна різниця полягає у тому, що Кроулі не був марксистом, тому його суспільно-політичні аргументи, майже не пов'язані з економікою. Водночас А. Кроулі висловлював досить сучасні думки стосовно природи шлюбу: “Внести ясність у це питання допомагає житейська мудрість астрологів П'ятий будинок (кохання та діти) в астрології розглядається окремо від сьомого (шлюб, судові процеси, відкриті вороги). Шлюб майже не завдав би людям клопоту, якби його перестали розуміти як щось більше, ніж фінансове та соціальне партнерство. Тоді люди вступали б у шлюб тільки заради зручності, погоджуючись при цьому без жодних ревнощів, кожен з партнерів буде йти власним шляхом. [...] Жадливо, коли чоловік вдає, ніби робить все, щоб забезпечити щастя дружини, але при цьому позбавляє її найбільшої радості, доступно жінці, – радості виносити та народити дитину від чоловіка, до якого вона відчуває статевий потяг і який, самою природою призначений у батьки її дітей, хоча як чоловік може виявитися зовсім непридатним.” (Crowley, 1989, р. 111-112).

Доречно констатувати, що Кроулі розглядає шлюб, як архаїчну та непотрібну річ, яка створює людям перепони. Також, Кроулі згадує і соціоекономічну складову. В його баченні шлюб можливий, як певне партнерство, що вигідно обом сторонам. Однією з головних проблем Кроулі вважає обмеження сексуального (репродуктивного) інстинкту, який дуже важливий, для повноцінного життя. В іншій роботі, Кроулі зазначає наступне: “Моногамія - це помилка, оскільки через неї надлишок жінок залишається без

задоволення і піклування. Щоправда, з іншого боку, вона гарантує турботу про потомство, і на практиці у всіх дискусіях з цього питання цей аргумент вважається вирішальним. Але вада моногамії як її зазвичай розуміють – в тому, що вона міцно пов'язується із сексуальними потребами.” (Crowley, 1989, р. 111).

Як і Райх, А. Кроулі вважає моногамію помилкою та взагалі не дає їй право на існування. Слід зазначити, що сам Кроулі упродовж життя не підтримував моногамію та мав доволі бурхливе особисте життя. Однак, як і Райха, в роботах Кроулі можна знайти роздуми про суто економічний та соціальний аспект шлюбу: “До тих пір, поки сексуальні стосунки ускладнюються міркуваннями релігійного, соціального та фінансового порядку, вони знову і знову штовхають людей на всілякі божузливі, безчесні та огидні вчинки. Точно так само під час війни, коли виникають перешкоди для задоволення іншої подібної потреби - у фізичній їжі, на всілякі мерзенні хитрощі змушені пускатися навіть чесні громадяни. Ні чоловіки, ні жінки не зможуть поводитися гідно доти, доки панівна мораль ставить перепони до законного задоволення фізіологічних потреб. Природа завжди мстить тим, хто її ображає.” (Crowley, 1989, р. 79-80).

Отже, Кроулі критикує, як фінансові, так і соціальні засоби примусу. Ця сентенція дуже схожа, на позицію В. Райха, який вбачав в економічній сфері спосіб придушення сексуального інстинкту. Наостанок, доречно розглянути досить феміністичну позицію Кроулі: “Закони проти подружньої зради ґрунтуються на ідеї, що жінка є рухомим майном, тому займатися коханням із заміжною жінкою означає позбавляти чоловіка її послуг. Це найвідвертіший і найгрубіший виклад рабської ситуації. Для нас кожна жінка – зірка. Тому вона має абсолютне право подорожувати своєю орбітою. Не існує причина, чому вона не повинна бути ідеальною *hausfrau*, якщо це буде її бажання. Але суспільство не має права наполягати на цьому стандарті. З практичних міркувань було майже необхідно встановлювати такі табу в невеликих громадах, диких племенах, де дружина була лише загальною слугою, де безпека людей залежала від високої народжуваності. Але сьогодні жінка економічно незалежна, з кожним роком стає все більше. Результатом є те, що вона миттєво відстоює своє право мати стільки чоловіків чи дітей, скільки вона хоче або може отримати; і вона кидає виклик світу, який заважати їй.” (Crowley, 1996, р. 42-43).

В цьому фрагменті ми бачимо, що Кроулі має майже ідентичну позицію до поглядів Райха. Він також вбачає в гендерних відносинах певну несправедливість, а емансипацію жінки розглядає крізь призму фінансової незалежності, що може допомогти отримати більше соціальних прав.

Висновки.

У ході аналізу було порівняно погляди В. Райха та А. Кроулі щодо інституту родини, шлюбу та гендерних відносин. Дослідження виявило значну схожість у їхніх підходах, особливо в аспектах емансипації жінок, критики моногамії та перегляду традиційного шлюбу як соціальної норми.

Обидва мислителі заперечували усталені уявлення про сім'ю як непорушний осередок суспільства, вказуючи на її репресивний характер і роль у відтворенні авторитарних моделей поведінки. Райх, спираючись на психоаналітичну традицію та марксистську критику соціальних інституцій, наголошував, що сексуальне пригнічення є основним механізмом соціального контролю, і пропонував сексуальну революцію як шлях до звільнення особистості. Кроулі, у межах телемічної філософії,

також виступав за особисту свободу, проповідуючи відмову від моральних обмежень та традиційних шлюбних норм.

Варто зазначити, що А. Кроулі не поступається В. Райху в глибині та радикальності своїх ідей, тому має повне право бути інтегрованим у філософський дискурс поряд з іншими мислителями, які сформували сучасне бачення індивідуальної свободи та суспільної трансформації.

Оскільки творча спадщина обох філософів є надзвичайно обширною та багатогранною, тема їхнього впливу на соціальні та культурні зміни потребує подальшого дослідження. Подальше вивчення їхніх концепцій може пролити нове світло на сучасні дебати щодо свободи особистості, сексуальної моралі та ролі родини в майбутніх суспільних формаціях.

REFERENCES

- Asprem, E. (2008). Magic Naturalized? Negotiating Science and Occult Experience in Aleister Crowley's Scientific Illuminism. *La Magie "naturalisée"? De la négociation entre science et expérience occulte dans l'illuminisme scientifique d'Aleister Crowley*. *Aries*, 8(2), 139-165.
- Bogdan, H., & Starr, M. P. (Eds.). (2012). *Aleister Crowley and Western Esotericism*. New York: Oxford University Press.
- Bolin, A., & Whelehan, P. (2009). *Human Sexuality: Biological, Psychological, and Cultural Perspectives*. New York: Taylor & Francis Group.
- Crowley, A. (1906). *The Works of Aleister Crowley: With Portraits* (Vol. 2). Foyers: Society for the Propagation of Religious Truth.
- Crowley, A. (1989). *The Confessions of Aleister Crowley: An Autohagiography*. London: Arkana.
- Crowley, A. (1996). *The Law is for All: The Authorized Popular Commentary of Liber AL vel Legis sub figura CCXX, The Book of the Law*. Scottsdale, AZ: New Falcon Publications.
- Djordjevic, G. (2008). The Birth of the New Aeon: Magick and Mysticism of Thelema from the Perspective of Postmodern A/Theology. *International Conference*, London, UK.
- Hedenborg White, M. (Ed.). (2021). *Rethinking Aleister Crowley and Thelema* [Special issue]. *Aries: Journal for the Study of Western Esotericism*, 21(1): <https://doi.org/10.1163/15700593-02101004>
- Hedenborg White, M. (2021). Rethinking Aleister Crowley and Thelema: An introduction. *Aries: Journal for the Study of Western Esotericism*, 21(1), 1-14. <https://doi.org/10.1163/15700593-02101004>
- Hekma, G., & Giami, A. (2014). Sexual Revolutions: An Introduction. In G. Hekma & A. Giami (Eds.), *Sexual Revolutions: Genders and Sexualities in History* (pp. 1-20). London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137321466_1
- Hoffmann, D. L., & Timm, A. F. (2009). Utopian Biopolitics: Reproductive Policies, Gender Roles, and Sexuality in Nazi Germany and the Soviet Union. In M. Geyer & S. Fitzpatrick (Eds.), *Beyond Totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared* (pp. 87-133). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jovanović, G. (2020). How Lost and Accomplished Revolutions Shaped Psychology: Early Critical Theory (Frankfurt School), Wilhelm Reich, and Vygotsky. *Theory & Psychology*, 30(2), 202-222. <https://doi.org/10.1177/0959354320917216>
- Levin, I. (2004). Living Apart Together: A New Family Form. *Current Sociology*, 52(2), 223-240. <https://doi.org/10.1177/0011392104041809>
- Majewska, M. (2017). From Political Radicalism to Revolutionary Therapy: Wilhelm Reich and Freudo-Marxism in America. *Amerikastudien/American Studies*, 62(4), 603-618.
- Morgan, M. (2013). The Heart of Thelema: Morality, Amoralism, and Immorality in Aleister Crowley's Thelemic Cult. *Pomegranate: The International Journal of Pagan Studies*, 13(2). <https://doi.org/10.1558/pome.v13i2.163>
- Pasi, M. (2011). Varieties of Magical Experience: Aleister Crowley's Views on Occult Practice. *Magic, Ritual, and Witchcraft*, 6(2), 123-162. <https://doi.org/10.1353/mrw.2011.0018>
- Reich, W. (1974). *The Sexual Revolution: Toward a Self-Regulating Character Structure*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Russell, B. (1957). *Marriage and Morals*. New York: H. Liveright.
- Uzomah, M. M., & Falana, T. C. (2020). Sex, Feminism and Sexual Revolution. *Social Sciences, Humanities and Education Journal (SHE Journal)*, 1(3), 10. <https://doi.org/10.25273/she.v1i3.7550>